

mondig

Groene vingers

Steun Mondig en Mondig+

U kunt uw bijdrage overmaken op NL19 ABNA 0243 4938 86 van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, o.v.v. 'vrijwillige bijdrage Mondig'.

U kunt ook onderstaande QR-code scannen.

De overgang van *Doopsgezind NL* en *Doopsgezind Plus* naar *Mondig* en *Mondig+* is zonder veel problemen verlopen.

De bladen hebben inhoudelijk koers gehouden en de nieuwe namen zijn voor veel mensen inmiddels gemeengoed geworden.

De inhoudelijke verdieping en samenwerking tussen podcast, website en bladen kreeg verder vorm, en ook de samenwerking met *NieuwWij* werd verder ontwikkeld. Op die manier zijn de thema's geweldloosheid, vrede, rechtvaardigheid en duurzaamheid via de verschillende media uitgediept. Met de komst van een functionaris vrede en duur-

zaamheid in de persoon van Iris Speckmann zal dat alles nog beter vorm krijgen.

Dit was en is alleen mogelijk dankzij de bijdragen die we van u als lezers en bezoekers mogen ontvangen. Daar zijn wij zeer dankbaar voor en we hopen dat we ook dit jaar mogen rekenen op uw – vrijwillige – bijdrage. Als richtbedrag hanteren we € 40,-. Is dat teveel voor u, dan is een kleiner bedrag natuurlijk ook prima. En uiteraard is een hoger bedrag ook zeer welkom.

Mocht u helemaal niet in staat zijn een bijdrage te geven dan hoeft u Mondig en daarmee Mondig+ niet op te zeggen, want we willen graag dat ons blad voor iedereen beschikbaar is.

vooraf

'Ik hoorde de bel niet, was even achter.' Voor me staat een montere, getekende vrouw. Klein van stuk, maar je ziet dat je haar niet zomaar omver duwt. 'Kom binnen. Schoenen uit graag.' Ze kijkt me glimlachend aan als ik m'n schoenen uitgedaan heb. 'Als je dat had geweten had je wel andere sokken aangetrokken, zeker!'

De afgelopen jaren kwam ik haar alleen op straat tegen. En soms kwam ze koffiedrinken. Maar ze bleef anoniem. Ze wilde geen gedoe en hield niet van mensen. Dus zat ze altijd in een hoekje, of in haar eentje op een bankje of stoepje in de zon. Nooit vertelde ze echt haar verhaal.

Twee jaar geleden kwam ik haar voor het eerst tegen met bloemen. Vanaf dat moment had ze altijd bloemen in haar tas, samen met haar hele hebben en houwen. Toen ik ernaar vroeg wilde ze niks zeggen. Maar als ik haar zag riep ik steevast: 'Wat een prachtige bloemen heb je bij je!' Dan moest ze glimlachen.

Laatst kwam ik haar tegen en klampte ze me aan. Ze sprak voor het eerst meer dan vier woorden tegen me. Dat ze eindelijk een huisje had. En een tuin. In haar tas zaten weer bloemen. 'Kom je snel eens langs? Zou ik leuk vinden.'

Ik mag naar binnen, maar het huis krijg ik niet te zien. Ik moet mee naar de tuin. 'Het is niet groot, maar toch.' Ik kijk vanaf de drempel. 'Oh sorry, hier, trek deze klompen aan. Die zijn van Evert geweest. Nu mag jij ze even aan.' Op het kleine betegelde plaatsje staan potten vol bloemen. In alle kleuren, vormen en maten.

'Kijk, allemaal zelf geplant', zegt ze trots. 'Toen Evert twee jaar geleden overleed, wist ik het niet meer. Hij was m'n alles. Maar elke keer zag ik hem in alle bloemen. Zo kleurrijk, zo mooi, zo vol leven. En dan moest ik ze hebben. Ik had geen geld, dus soms nam ik ze gewoon mee. En soms kreeg ik wat bij de kramen. Zo had ik Evert altijd bij me. En nu staat Evert hier bij mij. En kan ik er zelf voor zorgen. Ik kan hem water geven! Ik kan hem laten groeien! Op mijn eigen plek. En die van Evert.'

Kalle Brüsewitz
Coördinator communicatie | kalle.bruesewitz@ads.nl

inhoud

4 Lotsverbonden

Matthijs de Jong over *Hemels groen*

8 Het bloemenambacht

Over het telen van bloemen

16 Dopers Degelijk Duurzaam

Het Menno Fund

22 Circulair denken

Bodil Boelens over afval dat geen afval is

en verder...

- 7 colofon
- 10 erfgoed
Bijbelse tuinen
- 12 erfgoed
Doopsgezinde Historische Kring
- 13 firma de hoop
- 14 media & cultuur
- 18 wat gelooft u eigenlijk?
Hans Le Grand over zijn proefschrift

- 20 column – Harcourt Klinefelter
Een warm, vreedzaam hart
- 21 het lied van...
- 24 bijbel
De onverwachte naaste
- 26 collecten
- 28 column – Annechien Pijlman
Bijbelse tuin

advertentie

100 Jaar Mennorode!

In 2025 bestaat Mennorode 100 jaar. Deze mijlpaal gaan we vieren!

Hoogtepunt wordt het Pinksterweekend, 7 t/m 9 juni 2025. Reserveer deze data alvast in jullie agenda's, want dan zullen we als Doopsgezinde gemeenschap dit 100-jarig jubileum met elkaar vieren.

Via de nieuwsbrief zal de lustrumcommissie blijven informeren. In Mondig komt dit najaar een artikel waarin wij meer zullen onthullen van de festiviteiten.

Apeldoornseweg 185 8075 RJ Elspeet www.mennorode.nl

Deel je verhalen, anekdotes, films en foto's!

Ter ere van ons jubileum wordt er een documentaire gemaakt en hiervoor zijn we op zoek naar persoonlijke bijdragen. Heb je verhalen, anekdotes, film- of fotomateriaal dat de geschiedenis van Mennorode illustreert? Deel dit dan met Evelien Mager; lustrum@mennorode.nl of bel 06-10838194

tekst Iris Speckmann

Lotsverbonden

Dat christenen met het onderwerp duurzaamheid bezig zijn, is geen verrassing meer.

Er zijn al veel verschillende titels gepubliceerd over groene theologie en duurzamer leven vanuit christelijke invalshoek. Het onlangs verschenen boek *Hemels groen* neemt 'de omweg via de bijbel'.

Co-auteur Matthijs de Jong: 'Je zou ook kunnen zeggen: kijk naar buiten en zie hoe het land erbij staat, dan weet je dat de natuur zucht en kreunt en dat we ons leven moeten veranderen. Maar er gebeurt te weinig. Mensen van goede wil nemen toch een afwachtende houding aan, kijken naar anderen, schipperen: 'ik wil wel duurzamer reizen, maar gun mezelf toch de auto'.

De bijbel is er al eeuwen. Die houdt ons een spiegel voor en ontmaskert onze uitvluchten. Ik denk dat het zeer noodzakelijk is dat godsdiensten zoals het christendom aanknopingspunten in de traditie zoeken om zó naar het leven te kijken dat je met elkaar een innerlijke motivatie kunt formuleren. Zodat we met elkaar kunnen zeggen: dit staat er op het spel en dit is waar we naar toe moeten. Dat geeft kracht en een fundament om in het dagelijks leven moeilijke beslissingen te nemen.'

Onverschilligheid

Het boek dat Matthijs schreef samen met Cor Hoogerwerf, is geboren uit een webinarserie voor voorangangers aan de hand van een aantal bijbelteksten. 'Gaandeweg merkten we dat het niet zomaar een losse verzameling was, maar dat er een rode draad doorheen loopt die laat zien wat de bijbel ons leert over duurzaamheid. Duurzaamheid is natuurlijk een modern woord, geen bijbelwoord. De bijbel heeft het over rechtvaardigheid. Over een eerlijke wereld, over rijkdom en armoede, maar ook over hoe je goed omgaat met het land en je medemens en hoe je je tegenover God opstelt. Anderzijds gaat het ook over de bijbelse kritiek op de menselijke neiging om onze eigen projecten te beginnen en God daarbij van lieverlee uit het oog te verliezen. Voor je het weet staat er een grote stad waar alles zo'n beetje ontspoord. Ik denk dat je hier bij de kern van de problemen komt als het om duurzaamheid gaat.

Dat soort onverschilligheid tegenover God, die eigengereidheid, zie je vandaag ook. De neiging om je eigen gang te gaan, zonder je ook maar iets aan te trekken van een hogere norm. Of je dat nu godsdienstig beziet, moreel, of van vanuit een bepaald rechtvaardigheidsgevoel.'

Genesis

De auteurs werden tijdens het schrijven van het boek regelmatig verrast. Matthijs: 'Ja! Ik ben bijvoorbeeld al heel wat jaren bezig met het boek Genesis. Het was me opgevallen dat de zevende dag een belangrijke rol speelt in het verhaal en ik had al eens uitgewerkt waarom. Bij scheppingsverhalen van andere culturen uit die tijd draait het altijd om het koningschap. Dat is het fundament dat heel het leven ordent. Maar in de bijbel komt opeens de zevende dag als hoeksteen naar voren en dat past perfect bij de manier waarop Israël geacht wordt te leven: als heilig volk, het volk van de sabbat. Daarmee wordt alles anders dan wat in die tijd de norm was. Dat maakt dat niet de macht van de koning centraal staat, maar de sabbat als heiligend en samenbindend principe. Dat had ik allemaal zo'n beetje uitgezocht, maar tijdens het schrijven realiseerde ik me opeens dat in het christendom het scheppingsverhaal anders is ingedeeld. Door na de zesde dag het hoofdstuk af te breken (Genesis 1), en de zevende dag door te schuiven naar Genesis 2, krijgt niet de sabbat maar de mens de hoofdrol. Waardoor je makkelijk vergeet dat je als mens wel een belangrijke rol hebt, maar binnen een orde die God heeft ingericht.' Matthijs begint te lachen. 'Toen ik dat zag dacht ik: dat ik dat al die tijd niet heb gezien!'

Beeld van God

In het christendom is men dus geneigd de plek die de mens is toebedeeld in de schepping groter te maken dan die in de bijbelse teksten is. 'Je bent als mens bestemd beeld van God te zijn, maar om het werkelijk te zijn moet je de sleutel van die zevende dag omarmen. Dat betekent leren van het voorbeeld dat God geeft: hoe het volk een heilig volk kan zijn door de regels in acht te nemen voor de omgang met God, de medemens én het land. De weg van heiligheid is een heel andere weg en impliceert dus ook een ander soort heersen. Waar in andere culturen de koning met het zwaard in zijn hand de macht van de goden zichtbaar maakte over de mensen, kan hier het volk – groot en klein, man en vrouw – ruimte maken voor Gods aanwezigheid op aarde, door de heiligheidsregels in acht te nemen. Die zijn gericht op een ander soort leven, een ander soort orde, waarin mens, dier en land heilzaam verbonden zijn, met elkaar en met God.' >>

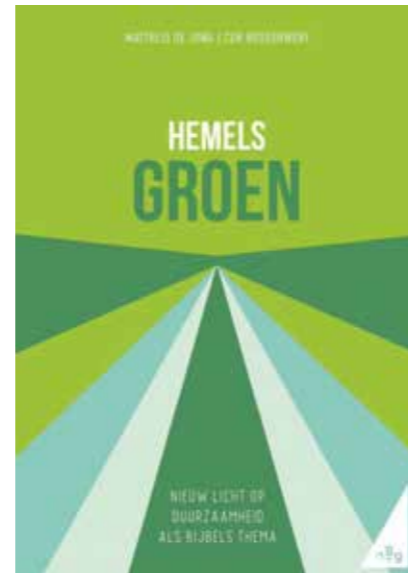

Pacifisme

'Doperse lezers zullen bij het lezen van *Hemels groen* blij zijn een vertrouwd pacifisme te herkennen in het scheppingsverhaal. De God van Genesis scheidt de wereld niet met geweld, maar met zijn woord. En niet ter meerdere glorie van een koning, maar omwille van een verbond, een gemeenschap, het leven.'

In de teksten van de bijbel bestaat volgens Matthijs een sterke lotsverbondenheid tussen mensen en alle andere levensvormen in de schepping. 'Het is de opdracht van God die de mens bijzonder maakt en verantwoordelijkheid geeft. Maar als het gaat om het bestaan zelf, is de mens gelijk aan alle andere soorten. Dan is er geen hiërarchie en is de mens even afhankelijk van God als andere schepselen om te kunnen overleven. Eigenlijk is het gek dat een boek als de bijbel het woord duurzaamheid helemaal niet kent, terwijl het er zoveel over te bieden heeft!' <<

Hemels groen. Nieuw licht op duurzaamheid als Bijbels thema, Matthijs de Jong & Cor Hoogerwerf, uitgeverij Nbg, € 24,95

Matthijs de Jong is bijzonder hoogleraar Bijbelvertaling aan de Vrije Universiteit en is verbonden aan het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG). Hij schreef *Hemels groen*, uitgegeven door het NBG, samen met Cor Hoogerwerf.

*Ik voel de winden Gods vandaag:
vandaag hijs ik het zeil*

Tot ons grote verdriet is overleden onze lieve,
humorvolle man, vader en opa.
Altijd vol verhalen en tot het einde positief.

Hendrik Anthonie van der Vegt Henk

* Amsterdam 13 september 1935 † Austerlitz 11 juni 2024

Lid in de Orde van Oranje-Nassau
Erelid vereniging Austerlitz Belang

Cathrien van der Vegt-Boshuis

Annemieke en Jan

Martine en Peter
Josine en Cornelius
Ijsbrand
Leanne en Martin

De Looborgh | Woudenbergseweg 42-38 | 3701 BC Zeist

Het afscheid van Henk heeft op woensdag 19 juni
in de vermaning van de Doopsgezinde Gemeente Zeist
plaatsgevonden.

Mijn eerste lief is niet meer

Marina Timmerman

* Arnhem 9 mei 1940 † Heemstede 3 juli 2024

We hebben het goed gehad, maar te kort;
véél te kort!

Soms zijn ouders misdadig, en nog
met de beste bedoelingen ook!

Wij hebben haar met velen op 11 juli
uitgeleide gedaan.

De Ruijterweg 6 | 7441 HX Nijverdal | 0548 65 47 44
Helmich de Vries

*Er is geen weg naar vrede,
vrede is de weg*

Op haar geheel eigen wijze is onze lieve, sportieve
en altijd belangstellende schoonzus, (oud)tante
en vriendin Tineke overleden.

Gerardina Martina Pomper

* Bandoeng 19 maart 1934 † Amersfoort 11 juli 2024

Namens de familie:
Anke Margreet Blankensteijn-Pomper

Goede vriendin en doopsgezinde zuster
van Romkje Veenstra en Jet Visser-Romijn

colofon

Mondig is een uitgave van de
Algemene Doopsgezinde Sociëteit
(ADS) en verschijnt zes keer per jaar.
Het blad wordt tegen een vrijwillige
bijdrage toegezonden aan alle leden
van doopsgezinde gemeenten.
Vrienden en belangstellenden die
het blad willen ontvangen, betalen
€ 40,- per jaar. U kunt zich opgeven
via de contactgegevens in dit colofon.
U kunt uw bijdrage overmaken
op NL19 ABNA 0243 4938 86

t.n.v. Algemene Doopsgezinde
Sociëteit onder vermelding van
'Mondig 2024'.

Hoofdredactie Kalle Brüsewitz
Eindredactie Marijke van Duin
Redactie Carolien Cornelissen,
Yko van der Goot, André Maris
en Franka Riesmeijer
Ontwerp & opmaak Susan de Loor
Kantoordeloor Haarlem
Druk GBU media | Urk
Advertenties Kalle Brüsewitz
Oplage 5.000

Papier Maxi Offset FSC-mix
credit gecertificeerd
Contact redactie & advertenties
Singel 454 | 1017 AW Amsterdam
020 623 09 14
communicatie@ads.nl
www.doopsgezinden.nl
Abonnement groot letter
CBB 0341 565 477 of
klantenservice@cbb.nl
Het volgende nummer van *Mondig*
verschijnt half oktober

© ADS 2024

Van 1 september t/m 4 oktober wordt
de jaarlijkse *Scheppingsperiode*
gehouden. Op www.doopsgezinden.nl
vind je suggesties voor vieringen in
deze periode.

Het bloemen-ambacht

In gesprek met Pieter Vreeken en Jan Maarsen lopen we gedrieën door wat voor veel Aalsmeeders dagelijkse realiteit is: planten als kostwinning.

tekst Franka Riesmeijer

Ze zijn collega's, geen concurrenten, doopsgezind en principieel tot en met hun dienstweigering. Inmiddels wat ouder maar nog actief. En nog steeds in de planten, maar nu niet meer voor het geld. Want groene vingers – die zoeken werk!

Pieter 'Uiteindelijk ben ik seringenkweker geworden. We zijn in 1960 begonnen met deze kwekerij. Eerst hadden we violen, passieflora, stefanotis en hoyas. Op een gegeven moment zijn we overstapt op seringen. Dat is mijn levensverhaal wel zo'n beetje. Ik kom ook uit een seringengeslacht.'

Jan 'Zo ging het vroeger: van vader op zoon. Bij mij ook. Mijn vader stierf toen ik negentien was. Ik was net klaar met school – en dan sta je ervoor.'

Pieter 'Wat mij bij jou altijd bijgebleven is, is het woord 'beperkte handlichting'.'

Jan 'Ik was nog geen 21 en mocht nog geen zelfstandige beslissingen nemen. Mijn oom was mijn voogd. Hij kon bij alles zeggen: 'dat gebeurt niet'. Dat heeft hij weliswaar nooit gedaan, maar het had wel gekund. We hadden een gemengd bedrijf: cyclamen, crassula's, rochea coccinea, en altijd seringen. Ze hebben bij ons ook een seringensoort ontwikkeld: de Prinses Beatrix. Later zijn de sneeuwballen erbij gekomen. Uiteindelijk had ik alleen nog sneeuwballen, seringen en crassula's.'

Zijn er ook planten waar je niet mee kunt omgaan?

Jan 'Ik heb stage gelopen bij een kweker die een hele mooie witte

roos had: de Koningin Victoria. Die had zulke doorns, en ik mocht ze sorteren... Ze gingen dwars door mijn handschoenen heen; ik vond het een nare teelt. Ik heb nooit van rozen gehouden, ha, ha!

Jullie kennen elkaar al jaren?

Jan 'Alle kwekers kennen elkaar wel. We waren niet per se concurrenten, meer collega's. Je bent natuurlijk wel concurrenten, maar zo voelde het niet.'

Pieter 'Je moet ook leren om 'met elkaar te tuinen', zo heet dat. De akkers liggen naast elkaar, je ziet alles van elkaar en je kunt zelf besluiten om erin mee te gaan of niet. Maar je probeert wel met z'n allen het zo goed mogelijk te doen.'

Jan 'We komen elkaar tegen in de kerk en we hebben samen in een toneelstuk gespeeld.'

Pieter 'Dat jij dat nog weet!'

Jan 'We waren allebei dienst-

weigeraars. Ik hoefde niet in dienst omdat mijn vader was gestorven. Dan word je vrijgesteld.'

Pieter 'Ik heb tweeënhalf jaar als leerling-verpleger op een psychopatenafdeling gewerkt in de Rijkspsihiatrische Inrichting in Eindhoven. Je werd tewerkgesteld en ik werd in Eindhoven geplaatst. Daar leerde je het vak wel. Het heeft me altijd enorm verbaasd dat je zomaar, zonder enige ervaring werd opgeroepen en op een psychopatenafdeling werd geplaatst!'

Jan 'Dat was vanuit het regeringsstandpunt: 'Die dienstweigeraar zullen we wel even klein krijgen!''

Pieter 'Ja, misschien wel. En er was een enorm gebrek aan verpleegkundigen – dat werd dan zo opgelost.'

Wat voor natuur moet je hebben om kweker te worden?

Jan 'Op mijn vijfde was ik al met stekkie bezig, zo gaat dat. Ik had al vroeg interesse in planten. Dat was een soort automatisme: een bakkerszoon werd bakker, een timmermanszoon werd timmerman. Het stond eigenlijk vast.'

Pieter 'Je kreeg het van huis uit mee. Op een gegeven moment was het noodzakelijk dat je mee ging werken. Zo rolde je van het een in het ander. Uiteindelijk heb ik nooit iets anders gewild.'

Jan 'Ik heb er ook nooit spijt van gehad, heb het vak altijd mooi gevonden. En ik kweek nog volop, bij Museum Historische Tuin, en thuis.'

Pieter 'Als je naar bepaalde capaciteiten vraagt, tja. Ik houd er niet van om over mezelf te praten, ik blijf liever op de achtergrond. Dat is mijn karakter. Ik kan niet opscheppen over mezelf.'

'Waar het goedkoopst geteeld kan worden, gebeurt het'

Jan 'De teelt op zich is zeker af en toe een uitdaging. Het is niet gemakkelijk, je moet geduld hebben. Het is langetermijnwerk, het duurt soms acht tot tien jaar voor je resultaat hebt.'

Pieter 'Je neemt een beslissing: het is linksom of rechtsom, en dan is het klaar. Je moet achter je eigen beslissingen staan.'

Jan 'Tegenwoordig zijn de bedrijven veel groter, het zijn fabrieken geworden. Vroeger was kweken een ambacht. Je moest zelf naar de lucht kijken en inschatten wat het weer zou gaan doen. Tegenwoordig is het allemaal technisch en computergestuurd: verwarming, water. Het gaat niet meer om groene vingers, maar om een groene computer. Je kunt je kennis inkopen. Een deel van het ambacht is verloren gegaan.'

Nu komen er bloemen uit Afrika die via Flora Holland naar Azië worden gestuurd, en andersom. Hoe kijken jullie daar tegenaan?

Pieter 'Die ontwikkeling is niet te stuiten.'

Jan 'Het is een economische kwestie. Waar het goedkoopst geteeld kan worden, gebeurt het. Maar de producten versralen wel.'

Speelden in jullie kwekerijen meer idealen mee? En hoe?

Pieter 'De portemonnee telt op een gegeven moment nu eenmaal mee. Als dienstweigeraar ben je een idealist, dat is zo. Maar als je een eigen bedrijf opricht komen de financiën om de hoek kijken. En hoe je het ook wendt of keert, dat

idealisme zakt dan toch weg. Ik heb respect voor idealisten, maar je moet ook de rest goed in de gaten houden. Al is zo'n bedrijf op zich ook een vorm van idealisme. Je begint met niks en wilt iets neerzetten. Vervolgens krijg je een gezin en daar werk je dan voor. Je hebt de droom om het zo goed mogelijk te doen.'

Jan 'Daar hoort ook bij zo sociaal mogelijk met je personeel omgaan. Als er goed verdiend wordt kan dat er makkelijk af.'

Pieter 'Het gaat er ook om wat je eraan doet. Vroeger heb ik samen met mijn vrouw jarenlang de Bindingkampen opgebouwd, dus de tenten en pallets neergezet. Daarna gingen we zelf voor vakantie naar het Broederschapshuis Schoorl. Die sfeer daar, de accommodaties – het had wat.'

Jan 'Ik ging vaak mee met de DJB, de doopsgezinde jongerenbond. We zijn naar Praag geweest, net voordat de Russen kwamen in 1968. We wisten trouwens dondersgoed dat ze zouden komen.'

Pieter 'Ik ben vanuit de kerk een keer in Italië en Slovenië terechtgekomen. Met Brüsewitz!'

Inmiddels zitten we bij Pieter thuis, met achter op het land seringen en in het huis en de tuin allerlei bloemen. De teelt is nooit ver weg. Zo ook bij Jan, die een tuin vol groen heeft en als vrijwilliger actief is bij Tuinbouwmuseum Historische Tuin Aalsmeer. Hier worden ouderwetse rassen nog ambachtelijk geteeld.

zie: www.historischetuinaalsmeer.nl

Groeiend erfgoed

Hanna Melse is erfgoedsspecialist bij Museum Catherijneconvent en coördinator van het Doopsgezind Erfgoedcentrum.

Het thema van dit nummer nodigt uit eens te kijken naar erfgoed net buiten de vermaning: **de tuin**.

Een historische tuin is een vorm van erfgoed, terwijl een jonge tuin misschien erfgoed-in-wording is. Een nieuwe tuin zal in sommige gevallen zelfs pas door toekomstige generaties in volgroeide vorm te bewonderen zijn. Enkele voorbeelden laten zien dat tuininrichting en beplanting rond kerken en pastorieën boeiend en betekenisvol kan zijn.

Labyrint

De gedachte om iets blijvends na te laten voor de volgende generaties, ligt ten grondslag aan de aanleg van een labyrint in de tuin van de 19e-eeuwse vermaning in Holwerd. Het labyrint kwam in 2015 tot stand in het kader van

450 jaar Menisten in Holwerd en omgeving. Het staat in de traditie van het labyrint als een te doorlopen pad dat leidt tot het doel van de loper. Hiermee onderscheidt het zich van een doolhof, waarin je zelf richting moet kiezen. Het labyrint heeft een spirituele betekenis als een pad van bezinning en een symbool voor de eigen levensweg.

De oudst bekende labyrinten kwamen zo'n zesduizend jaar geleden tot stand op eilanden in de Middellandse en Egeïsche Zee. Binnen de vroegchristelijke traditie kreeg het labyrint betekenis als pad om nader tot God te komen. Het werd onderdeel van kerken en kathedralen in Frankrijk, Italië en

Engeland. In Nederland raakten pas in de late 19e eeuw vloerlabyrinten in de mode, die waarschijnlijk eerder bedoeld waren ter decoratie dan religieus. In het bijzonder bij de kerkrestauraties van neogotische kerken door architect Pierre Cuypers (1827-1921) werden regelmatig labyrinten aangebracht.

Bij het nog jonge labyrint in Holwerd is vooral de spirituele betekenis het uitgangspunt. Het terrein is vrij toegankelijk. Bij de aanleg zijn natuurlijke materialen gebruikt. De paden zijn gemaakt van schelpen, waarmee een relatie wordt gelegd met de nabijgelegen Waddenzee. De zijranden van de paden bestaan uit natuursteen-

keien en het geheel is omrand door een beukenhaag.

Bijbelse planten

Bijbelse tuinen bestaan uit planten die in de bijbel voorkomen, of daarnaar verwijzen door hun naam of symbolische betekenis. In Nederland hebben kerken van verschillende gezindten zo'n tuin. Hoewel er al langere tijd botanische verzamelingen bestaan met een gerichte historisch-geografische oorsprong, lijken de thematische bijbelse tuinen bij kerken een meer recent verschijnsel. Kenmerkend is het verschijnen van het boek *Planten uit de Bijbel* uit 1990 van hortulanus Daan Smit, waarin uiteen wordt gezet hoe de uitheemse soorten in Nederland zijn te kweken.

Dit boek diende in 1998 als leidraad voor het aanleggen van de bijbelse tuin van het Foreestenhuis in Hoorn van de doopsgezinde-remonstrantse gemeente. Achter de voormalige patriciërs woning ligt de deels ommuurde tuin.

Naast soorten uit de bijbel zijn hier planten waarvan de Nederlandse naam gerelateerd is aan de bijbel of het geloofsleven, zoals judaspenning en monnikskap, en komen er Nederlandse zegswijzen aan bod, zoals 'heilig boontje'.

Pastorietuin

Met name sinds de jaren 60 zijn er door afstoting veel pastorietuinen in Nederland verloren gegaan. Bij een inventarisatie van historische pastorietuinen bij kerken van diverse gezindten in Nederland in 1986, zijn allerlei bijzonderheden vastgelegd. Een voorbeeld is de uit sierheesters bestaande 'profetenhaag' bij de pastorietuin van de protestantse kerk in Oosthem, het resultaat van een opdrachtspel voor catechisanten tijdens de jaren 80. Ook tot de verbeelding sprekend, en niet vaak voorkomend, is het element van een bomengroep die de 'twaalf apostelen' wordt genoemd. Zo'n groep bevindt zich in de pastorietuin bij de H. Pancratiuskerk in het Twentse dorp Langeveen. De groep werd aangeplant aan het begin

van de 20e eeuw en is inmiddels vernieuwd met jonge bomen.

De enige doopsgezinde pastorie-tuin in deze inventarisatie is die in Sappemeer, waarover een bijzonder verhaal te vermelden valt. De vermaning staat op het terrein van de voormalige borg Croonhoven. Deze borg kwam tot stand in 1655 in opdracht van een van de nazaten van Johan de Mepsche. Hij was een belangrijke vervener die in eerste helft van de 17e eeuw de vestiging van doperen in de veenkolonies rond Sappemeer tegenwerkte. De borg werd na het overlijden in 1787 van de latere eigenaar Johannes Lohman gesloopt. In 1837 kocht de doopsgezinde gemeente een deel van het terrein en bouwde hier een vermaning en pastorie. De tuin werd groots opgezet: een siertuin, moestuin en appelhof, bos en een 250 meter lange vijver werden aangelegd. Inmiddels is er op het terrein een wijngaard, maar de oude rode beuk die in de 18e eeuw door Lohman is aangeplant, staat er nog steeds.

links Labyrint bij de vermaning in Holwerd, aangelegd in 2015

rechts Tekening van de pastorie 'Croonhoven' met daarachter de kerk, door J. Janssen, 1981

vlg. pagina Jan Weenix Agnes Block en Sybrand de Flines en twee kinderen op de buitenplaats Vijverhof, 1694, Amsterdam Museum

Literatuur

- > Fons Schaefer en Anne Mieke Backer, *Doolhoven en labyrinten in Nederland*, 2007
- > Wim Meulenkamp en Liselotte Coenen, 'De Twaalf Apostelen als semi-religieus motief in de tuin-kunst', in: *CASCADE, Bulletin voor tuinhistorie* 13, 1, p. 34-44, 2004
- > Karin van Dongen-van Lawick, *Pastorietuinen in Nederland*, 1989

Ananas

Agnes Block's (1629-1704) nieuwsgierigheid naar wat op aarde groeien en bloeien kan past goed in de Renaissance, het tijdperk dat het aardse graag onderzoekt. En dat terwijl zij na haar huwelijk in 1649 met Hans de Wolff gaat wonen in de Warmoesstraat, die niet bepaald bekend staat om weelderig groen. Ze is geïnteresseerd in wetenschap en kunsten als poëzie, schilder- en prentkunst. Zelf is ze handig in de papierknipkunst, boetseert en tekent ze graag, met enige voorkeur voor bloemperken en prieltjes.

Kennelijk verlangt ze naar echte natuur, want na het overlijden van haar man in 1670 koopt ze een

buiten aan de Vecht, waar zij 'De Vijverhof' laat bouwen. Op de belendende 14,5 hectare grond verrijzen een boomgaard, moestuin, siertuinen, vijvers en een orangerie. Inmiddels hertrouwd met zijdehandelaar Sijbrand de Flines, kweekt Agnes honderden planten afkomstig uit de hele wereld. Ze heeft contact met botanisten in alle windstreken en komt zo aan zaden van bijzondere uitheemse planten.

Als eerste in Europa speelt zij het klaar om in een verwarmde kas een ananas te kweken. Geen wonder dat ze bezoek krijgt van botanisten, maar ook van medici uit binnen- en buitenland. Bovendien komen kunstenaars graag bij haar

langs om te bekijken hoe planten en bloemen eruitzien die ze in hun schilderijen kunnen opnemen.

Goede vriend Joost van den Vondel dicht dan ook bij het huwelijk tussen Agnes en Sijbrand:

*d'Een scheidt zomwyl lust op 't lant,
Daer zy bloemen zaeit en plant,
Of de Bloemgodin helpt vieren,
En het loofwerk op papieren,
Uitgesneden met de schaer,
Offert op het huisaltaer:
d'Ander heeft Natuur getroffen,
Als hy net in zyde stoffen,
Loof en schoone bloemen weeft,
Schooner dan de lente ons geeft.*

firma de hoop

Wachten

'In ieder kind wacht God op de menselijke mens.'

foto Marcelo Quinan

'Religies hoeven geen zekerheden te bieden: ze hoeven alleen maar hoop te geven.'

Roberto Gervaso | 1937-2020
– Italiaans schrijver en journalist

De bijbel windt er geen doekjes om. Daar horen we in alle toonaarden van God spreken. Maar in onze lawaaige wereld is weinig tijd om goed te luisteren, en onze samenleving lijkt het zonder God af te kunnen. Al lijken we af en toe met zijn allen richtingloos rond te dobberen in een zee van geluiden en indrukken.

Je kunt zeggen dat iedere tijd eigen godsbeelden heeft. Ze wisselen elkaar af in de geschiedenis en laten zo telkens een ander facet van de verborgen werkelijkheid van God zien. God was boven ons, kwam onder ons, in ons, rondom ons, in liefde, in stilte. Hiermee verandert ook steeds de verhouding tussen God en mens. Uit de geschiedenis is dus te leren dat er geen reden is voor fatalisme, want ook nu zal er een nieuw godsbeeld komen. Nieuwe tijden vragen om nieuwe vormen. God is minder verborgen dan wij denken.²

Met die woorden van de Duitse theoloog Jürgen Moltmann eindigde mijn vorige column in Mondig. Kinderen zijn de belichaming van Gods hoop op ons. En die hoop van God kan wel beschaamd en teleurgesteld worden, maar ze kan door mensen niet vernietigd worden.

Het zijn inspirerende woorden. Zo kon iemand spreken die met recht 'de theoloog van de hoop' genoemd werd.¹ De woorden roepen vervolgens wel allerlei vragen op. Allereerst: hoe zien

wij onze kinderen en hoe gaan we met ze om? En hoe kijken we naar kinderen die moeten opgroeien in armoede of in oorlogsgebied? Zien we dan hoop?

Onwillekeurig komen nog meer vragen op: Kan God ook tot de conclusie komen dat zijn hoop op de mens tevergeefs is? God zadelt zichzelf toch niet op met valse hoop? Of maak ik nu een karikatuur van God? Kan ik trouwens überhaupt iets zinnigs zeggen over God?

We kunnen lang stilstaan bij onze godsbeelden, maar wellicht is het momenteel voor onszelf het beste om antwoord te geven op de vraag: Welk beeld zou God van óns kunnen hebben? Welk beeld valt van ons mensen in 2024 af te lezen? Is daar hoop uit te putten? Scheppen wij een hoopvolle wereld voor onze kinderen, hier en op andere plaatsen op deze wonderlijke, in beginsel schitterende aarde?

Zou God nog wachten op de menselijke mens? <<

Deze rubriek gaat over hoop. Want er is al genoeg ellende. Goede hoop, maar geen valse hoop. Hoop op beter: noem het verlangen.

¹ Jürgen Moltmann overleed op 3 juni 2024, 98 jaar oud.
² Gedachten ontleend aan: Peter Nissen, *Zo verborgen is God niet. Mystiek en maatschappij bij Titus Brandsma*, Amsterdam 2024.

BOEK

uitgelezen

Vooroordelen ontleed

Ooit was Eep Talstra bijzonder hoogleraar Bijbel en computer aan de VU, toen computers nog nieuwerwetse dingen waren en een beetje eng. Later werd hij 'gewoon' hoogleraar Oude Testament aan dezelfde faculteit. Een gedegen wetenschapper, zijn tijd ver vooruit. Hij schreef geheel in stijl een uitermate gedegen boek. Talstra ontleedt haarfijn de vooroordelen en drogredenen bij het bijbellezen, zowel van ongelovigen als van christenen. Het boek is een hartstochtelijk pleidooi om God vooral serieus te nemen. Niet vanuit de theologie of vanuit voorraanames, maar vanuit dat ene boek waarin God zelf als persoon optreedt, handelt en spreekt. Begin bij het begin, betoogt hij. Begin bij de teksten zelf: 'De teksten voorrang geven betekent een theologie die niet probeert God eerst te beveiligen tegen tijd en ruimte, vóórdát de bijbel opengaat.' (p. 17) Met een aantal uitgelezen exegeses maakt hij dit vervolgens scherp inzichtelijk. Bijbellezen is een ambacht. Eerst de tekst, en vanuit de analyse van die tekst komen vervolgens

vragen over God en geloof. Was dit boek er geweest toen ik nog les gaf bij de cursus doperse theologie, dan was het zeker verplichte literatuur geweest. Dat was overigens wel doorbijten geworden, want het boek is zo stevig dat je er een raam mee kunt ingooien. Ook de bladspiegel helpt niet mee. Af en toe een witregel om je ogen te laten rusten zou de leesbaarheid ten goede zijn gekomen. Maar wat een boek, wat een boek.

Wieteke van der Molen

De bijbel als biografie van God en mensen – Geschiedenis en hergebruik van teksten, Eep Talstra, uitgeverij Amsterdam University Press, € 29,99

ontmoetingsplek

Bevrijding, hoop en troost

Een boek met een titel als deze schept verwachtingen. Kan de schrijver ons laten nadenken over wat het zeer grote ideaal 'vrede op aarde' concreet betekent? De binnenflap maakt daarover iets duidelijk: 'Hoe kan het christelijk verhaal vol hoop, troost, vergeving en blijdschap zo verteld worden dat het mensen raakt in deze postchristelijke samenleving?'

De lezer mag dus een uiteenzetting verwachten over de relatie tussen theologie, geloof, en vrede en rechtvaardigheid in de huidige maatschappij, maar treft aanvankelijk een vlot geschreven verhaal aan over de religieuze bekering van auteur Stefan Paas. Vervolgens wordt beschreven hoe bekering en het menselijk verlangen naar redding een rol spelen in de geschiedenis van het christendom, met nadruk op de opkomst van vroomheids- en opwekkingsbewegingen.

Paas wil de lezer hiermee inzicht geven in hoe mensen 'Gods heilzame aanwezigheid' kunnen ervaren en opmerken, waarbij inbegrepenaders en slachtoffers in de context van slavernij. Hij pleit voor verzoening tussen mens en aarde in deze tijd van klimaatverandering, omdat het de schepping is waarin het geloof wordt beleefd. Met dit alles werkt Paas toe naar het idee dat de gehele wereld een ontmoetingsplaats is, waarin mensen elkaar en God kunnen ontmoeten – ook als secularisatie heeft toegeslagen. Toewijding aan het ervaren van dit 'heil' op 'dode plaatsen' – plaatsen waar God afwezig lijkt – kan dan ruimte geven voor nieuwe verbintenissen en gemeenschappelijkheid. Dat doorleven vergt verzoening, vergeving en omkijken naar de ander.

Deze thematiek had gezien de titel en binnenflap centraal kunnen staan, maar krijgt pas in de laatste zestig bladzijden daadwerkelijk aandacht. Daarom is dit boek vooral aan te raden aan wie geïnteresseerd is in een nieuwe visie op bekering en zending. Wie interesse heeft in wat – persoonlijk – geloof en religie kunnen betekenen voor vrede in het huidige tijdsgewricht, zou de eerste helft van dit boek feitelijk kunnen overslaan. Om zich vervolgens door gedegen beschouwingen heen te werken over het bijbelse

verhaal van bevrijding, hoop en troost in de huidige wereld.

Jan-Willem Stenvers

Vrede op aarde. Over heil en redding in deze tijd, Stefan Paas, uitgeverij Kok Boekencentrum, € 29,99

zelfingenomen

Leren van atheïsten?

Ik had grote verwachtingen van het meest recente boek van Rik Peels, dat als ondertitel heeft 'Wat je kunt leren van atheïsten'. Juist wat die ondertitel belooft, verwachtte ik. Maar *Leven zonder God* bleek mij niets te leren over atheïsten en heel veel over Peels. Het boek is doortrokken van een zelfingenomen en belerend toontje. Ik had een evenwichtige analyse verwacht, een open houding waarbij atheïsten en gelovigen gelijkwaardige partners zouden zijn. Peels ontmaskert de (flauwe) voorraanames van o.a. Dawkins en Dennett, maar pareert die op dezelfde flauwe voorraanamen toon. Dat komt de analyse niet ten goede. Het eigen gelijk sijpelt door alle pagina's heen. Daarnaast is het frustrerend dat Peels zijn eigen aannames over godsbeeld en geloof/gelovigen nergens onderbouwt of borgt.

Ik beschouw mijzelf toch echt als gelovige, maar herken noch mijzelf noch mijn godsbeeld in het boek. Als je de argumentatie van atheïsten tegen de meetlat houdt, moet je misschien ook zelf je grote stellingen onderbouwen? Of in ieder geval vertellen hoe je daarbij komt? Peels roept aan het eind van vrijwel ieder hoofdstuk dat gelovigen de argumenten van atheïsten kunnen gebruiken om naar een volwassen en robuust godsbeeld te groeien, en dat we in gesprek moeten blijven. Mooi. Maar die zin voelt een beetje als een wormvormig aanhangsel. Het staat er wel, maar heeft geen functie. Eigenlijk zou 'Wat atheïsten kunnen leren van gelovigen' beter passen als ondertitel... Wieteke van der Molen

Leven zonder God. Wat je kunt leren van atheïsten, Rik Peels, uitgeverij Kok Boekencentrum, € 21,99

bang

Duistere wereld

'Geschiedenis leert ons over hoe iets was, kunst leert ons over hoe we dachten dat het was, hoopen dat het was, absoluut niet wilden dat het was, of bang waren dat het was.' In de Kunsthall in Rotterdam gaat het over duisternis. Niet over duisternis in de zin van afwezigheid van licht, maar duisternis als 'dark side'. De tentoonstelling *Hello Darkness, My Old Friend* bevat een verzameling schetsen, gravures en tekeningen van monsters, duivels, het kwaad, de dood, en beelden die rechtstreeks uit nachtmerries komen. In zeven thema's komt de duistere kant van het leven aan bod. Natuurlijk is er ruimte gemaakt voor religie, met tekeningen van de hel en de apocalyps. Beelden uit een tijd dat kunst de enige manier was om dingen duidelijk te maken,

omdat veel mensen nog niet konden lezen. Tekeningen dus van de meest afschuwelijke taferelen met veel dood en verderf, allemaal omdat angst een belangrijk propagandamiddel was. Ook voor het demoniseren van kwetsbare vrouwen door ze weg te zetten als heksen, werd effectief gebruik gemaakt van kunst. Een mooi voorbeeld daarvan is 'Drie heksen' van Hans Baldung Grien. Dat er gekozen is voor prenten en gravures in zwart-wit, uit de collectie van Museum Boerhave en de universiteitsbibliotheek van de Universiteit Leiden, maakt ook de vorm interessant: alle prenten en tekeningen zijn duister. De begeleidende teksten zijn echter niet erg neutraal en duidelijk geschreven in een nieuwe tijd. Ook de uitleg 'demonisering van kwetsbare vrouwen' is zo'n tekst waar op zichzelf geen speld tussen te krijgen valt. Alleen vraag ik me af of de tentoonstelling aan kracht wint door die ietwat activistische teksten.

Al met al laat die goed zien hoe bang we waren voor hoe we dachten dat de wereld was... Kalle Brüsewitz

Hello Darkness, My Old Friend, Kunsthall Rotterdam Hal 4, nog te zien t/m 22 september

In de rubriek media & cultuur verschijnen besprekingen van boeken, muziek, films, tentoonstellingen en andere culturele uitingen.

De druppels bij de besproken items geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één druppel (niet best), tot vijf druppels (uitstekend).

Menno Fund

tekst Hendrina de Jong

Dopers Degelijk Duurzaam

Bij het doopsgezinde beleggingsfonds Menno Fund zijn inmiddels veertig gemeenten aangesloten.

Zij ontvangen een bovengemiddeld rendement. 'Geld vermeerderen is niet in strijd met de bijbel, als het maar stroomt', zegt predikant Tom Rijken.

'De negatieve gedachten over geld wil ik graag een beetje kantelen. Geld is niet bedoeld om op te potten, maar om te laten stromen. En daarmee is het een krachtstroom van de Eeuwige. Een collecte is bedoeld om geld in te zamelen en weer door te geven, binnen en buiten de gemeente, als een stroom naar elkaar en naar de samenleving. En dit geld moet goed beheerd worden. Niet in het minst omdat het ons ook weer is doorgegeven door vorige generaties.'

De negatieve gevoelens die gelovigen soms krijgen bij geld, schrijft Rijken toe aan Jezus' waarschuwing voor afhankelijkheid van geld. 'Geld moet niet je leven bepalen doordat je het op egoïstische wijze verzamelt. Geld heeft macht, een macht die je moet delen met anderen.' Rijken put uit jarenlange ervaring met kerkenraden en besturen. 'Geld beheeren en beleggen is helaas niet bij iedereen in goede handen. Wanneer bijvoorbeeld financieel ervaren mensen wegvallen uit een kerkenraad, is een onervaren penningmeester overgeleverd aan de macht van de bank. Zo'n verhouding ligt niet goed', stelt Rijken vast.

Beleggingscriteria

Bij Menno Fund zijn inmiddels veertig gemeenten aangesloten. Daarmee beheert de stichting zo'n twintig miljoen euro. En dat gebeurt 'dopers, degelijk en duurzaam', zo meldt het bestuur. Menno Fund belegt grotendeels via Index People en een klein deel via ING Private Banking. Madelon van Leeuwen, directeur stichtingen en instellingen bij deze bank, heeft uitgelegd hoe dat te werk gaat.

ING selecteert beleggingen in bedrijven en overheden conform het beleggingsstatuut van Menno Fund. Organisaties die geld verdienen aan (kern)wapens, tabak, gokken, alcohol, porno, kolen, olie, gas, kern-energie en bont, komen daardoor bij Menno Fund niet voor belegging in aanmerking. Ook het gedrag van de organisaties is een criterium. Denk hierbij aan de omgang met arbeidskwesties, corruptie, mensenrechten, klimaat en dierenwelzijn.

Zo wordt geld van Menno Fund niet belegd in McDonald's. Die keten bleek afgelopen jaar namelijk in enkele Amerikaanse staten franchisenemers te hebben die tieners in dienst namen. Die tieners golden als 'meewerkende kinderen' en werden dus niet of slecht betaald. Dat valt voor Menno Fund onder 'schending van de rechten van het kind', en daarom valt de wereldwijde keten af. Deze eerste toets wordt

'Geld is de krachtstroom van de Eeuwige'

ook wel 'negatief' genoemd, omdat ING daarmee bedrijven uitsluit.

Daarna volgt een positieve toets: van de overgebleven bedrijven worden de meest duurzame organisaties geselecteerd. De minst duurzame 30 procent valt af. Zo wordt er bijvoorbeeld wel geïnvesteerd in Microsoft: dit bedrijf gaat zorgvuldig om met persoonlijke gegevens, en ook het personeelsbeleid en omgang met energie verlopen goed.

Naast het duurzaamheidselement is het natuurlijk de bedoeling dat de beleggingen iets opleveren. Om het risico te spreiden, kiest Menno Fund voor een mix van enerzijds obligaties (waarbij je geld uitleent aan organisaties) en anderzijds aandelen (waarbij je in zekere zin 'stukjes' van een bedrijf koopt). Bij obligaties heb je doorgaans te maken met minder risico en een lager rendement, terwijl dat bij aandelen precies omgekeerd is. Door deze twee te mixen, krijg je een mooi rendement met een acceptabel risico.

De praktijk

Dit jaar is meer opgenomen dan gestort, blijkt uit de cijfers. Vaak heeft dat een reden, zoals verduurzaming of vernieuwing van het kerkgebouw. 'Het behaalde rendement komt geheel ten gunste van onze deelnemers, die daardoor hun plannen kunnen uitvoeren. Het versterkt daarmee de continuïteit van onze broederschap', laat het bestuur weten.

Zo investeert de Verenigde Doopsgezinde Gemeente IJmond nu zes jaar via Menno Fund. Eerder belegde de gemeente via de ABN-Amrobank, maar nadat die kantoren uit het straatbeeld waren verdwenen, werd gezocht naar een alternatief, vertelt Lucy Klanderman-van Dam. Via via hoorde de kerkenraad van Menno Fund. Hoewel de gemeenteleden in eerste instantie wat sceptisch waren, zijn ze er nu heel blij mee, laat Klanderman weten. 'Degenen die in onze

gemeente oorspronkelijk verantwoordelijk waren voor het geldbeheer en verstand van beleggingen hadden, zijn overleden. Anderen namen het stokje over, maar zij bleken onvoldoende verstand van zaken te hebben. Vervolgens waren we in zekere zin overgeleverd aan een bank en hadden daardoor onvoldoende zicht op wat er met het geld gebeurde.'

Klanderman constateert dat investeren via Menno Fund een aardig rendement oplevert, al verschilt dat van tijd tot tijd. Onder meer de uitbraak van Covid-19 en de oorlog in Oekraïne drukten de winst, terwijl de groeiende AEX in het laatste kwartaal van 2023 weer zorgde voor een mooi rendement. 'Daarnaast kunnen we met de verschillende gemeenten een flinke vuist maken.' De afgelopen tijd nam de IJmonders wel wat geld op uit het fonds. 'Onze gemeente krimpt behoorlijk, terwijl er toch onderhoud aan het gebouw moet gebeuren.'

Ook het Steunfonds Cuperus-Dufour, dat geld beheert uit nalatenschappen van oud-leden, belegt nu zo'n vijf jaar via Menno Fund. Eerder zat de stichting bij de Triodos Bank, vertelt Bram Schimmel. 'Hoewel die ook duurzaam belegde, waren de kosten vrij hoog. Bij Menno Fund zijn die lager.' Met het uitbesteden aan Menno Fund vervielen ook wat administratieve taken, waarmee de eerste winst al was behaald. Het Steunfonds laat het geld zo lang mogelijk staan, omdat juist het beleggen op langere termijn rendabel blijkt. Toch komt daar binnenkort verandering in. 'We nemen een deel van het vermogen op. Er staat namelijk een grote verbouwing van ons kerkgebouw gepland en daarvoor moeten we alle zeilen bijzetten.' <<

Ook aansluiten bij Menno Fund?

Kijk voor de procedure en de voorwaarden op www.mennofund.nl/deelnemer-woorden/

Wat gelooft u eigenlijk?

tekst Hans le Grand

Vermoedelijk omschrijft u zichzelf als vrijzinnig, anders zou u dit blad niet lezen.

Maar wat is dat: vrijzinnig? Wat heeft uw geloof gemeenschappelijk met het geloof van alle andere vrijzinnigen – vrijzinnige joden, vrijzinnige moslims, vrijzinnige boeddhisten?

Waarschijnlijk bent u ook doopsgezind. U gaat wellicht regelmatig naar een doopsgezinde kerkdienst. Maar misschien zit u komende week ook wel op een boeddhistisch meditatie matje. Of leest u met belangstelling een gedicht van de moslim-mysticus Rumi. Of u kijkt naar een televisieprogramma over wetenschap, over humanisme, of over esoterische spiritualiteit. U vindt het allemaal interessant, en u wilt zich niet beperken tot één bron die alles vertelt. Als u zich hierin herkent, dan maakt u deel uit van een groot gezelschap. Op dit moment zijn er minstens 3 à 4 miljoen religieuze zoekers in Nederland. Uiteraard binnen de vrijzinnige kerken, maar ook velen daarbuiten.

Maar wat gelooft u dan eigenlijk? Ik weet het wel: u gelooft niet dat er één juiste geloofsbelijdenis is die iedereen zou moeten onderschrijven. U gelooft niet in dogma's. U gelooft niet in die clown op die wolk en u gelooft niet dat de bijbel waar is van kaft tot kaft. Maar wat gelooft u dan wel?

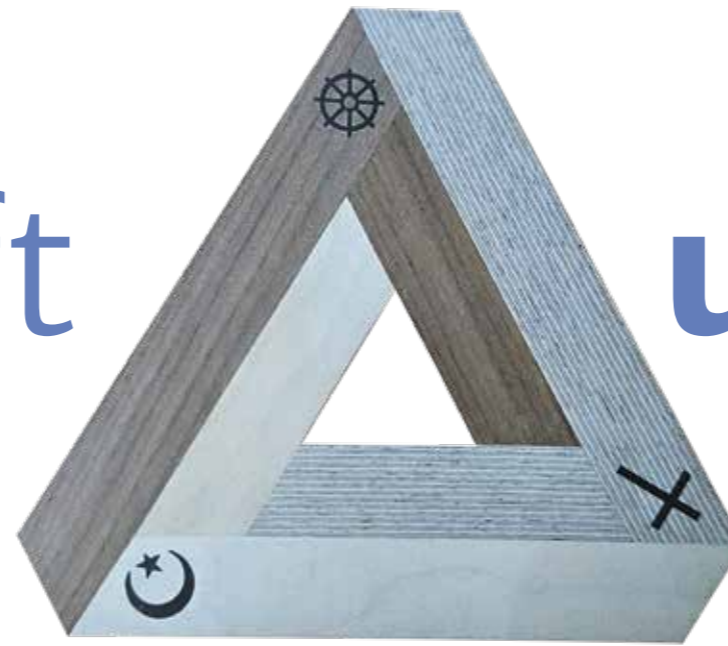
U wilt vast een goed mens zijn. Maar al die religies vertellen ons iets anders over wat goed en kwaad is.

Christenen vertellen me dat ik Jezus als voorbeeld moet nemen. Moslims vertellen me dat ik me moet onderwerpen aan de wil van God. Boeddhisten vertellen me dat het om onthechting gaat. Humanisten vinden dat het om de mens zelf gaat. Ik vind ze allemaal inspirerend.

Maar wat moet ik dan geloven over goed en kwaad? Als persoon zoek ik naar spirituele groei. Maar alle religies vertellen me daar iets anders over. Wat is dan voor mij spirituele groei? Wie ben ik eigenlijk? En wie zou ik willen zijn? Ik ben geïnteresseerd in waarheid en zingeving. Uiteraard, daar ben ik elke dag van mijn leven naar op zoek. Maar als er een Jehovah-getuige aan de deur komt om mij de waarheid te vertellen, dan laat ik die niet binnen. Want dat is niet de waarheid waar ik naar op zoek ben.

Is er één waarheid of zijn er meerdere waarheden? Is waarheid objectief of subjectief? Moet ik mijn eigen waarheid maken? Wie heeft er uiteindelijk gezegd: de bijbel, Jezus, Boeddha, of ben ik dat zelf? Hoe ga ik om met de verscheidenheid van al die religies in de wereld? Is er één religie de juiste? Of komen alle religies op hetzelfde neer? Of zijn de religies te verschillend om met elkaar te vergelijken?

Wat nodig is om deze vragen te beantwoorden is een systematische theologie van de vrijzinnigheid, of meer precies: een systematische theologie van de religieuze zoekers.

Hans le Grand (1966) is natuurkundige en theoloog. Zijn theologisch proefschrift *Searching in Face of Mystery* is uitgegeven door Van Warven, alsmede de populair-wetenschappelijke versie daarvan: *God? Zoeker, wat geloof je?*

Wat geloven we eigenlijk als religieuze zoeker? En dan bedoel ik niet wat we niet geloven. Dat is die clown op die wolk. Of de letterlijke tekst van de bijbel. Maar wat geloven we wel? Waar kunnen we ja op zeggen? En op grond waarvan zoeken we eigenlijk?

Voor mij waren deze vragen reden om aan een academisch promotietraject te beginnen. De vraag was: wat geloven religieuze zoekers? En waarom? Voor mijn onderzoek heb ik de theologische methode gebruikt van Gordon Kaufman (1925–2011). Kaufman was een vrijzinnig doopsgezind theoloog die aan Harvard Divinity School doceerde. In zijn hoofdwerk *In Face of Mystery* stelde hij zich de uitdaging om te formuleren welke geloofsstappen je zou moeten nemen om van een blanco startpunt te komen tot een eigentijds christelijk geloof. En hij daagde mensen van andere geloofsrichtingen uit hetzelfde te doen voor hun geloof. Op deze manier, zo stelde Kaufman, worden de verschillende geloofstradities vergelijkbaar en kun je samen bijdragen aan de wereldwijde menselijke zoektocht naar uiteindelijke waarheid en zin.

Dit is precies de uitdaging die ik heb opgepakt, maar dan niet vanuit een christelijk, maar een zoekersperspectief. Op deze manier ben ik tot zes stappen gekomen die je van een blanco uitgangspunt brengen tot een doordacht zoekersgeloof. Het is voor zover ik weet de eerste systematische theologie van religieus zoeken. Omdat ik religieus zoeken zie als een bijzondere vorm van vrijzinnig geloven, is het ook een theologie van de vrijzinnigheid: wat geloven vrijzinnigen? En waarom?

Ik raad u niet aan mijn proefschrift te lezen. Het staat vol met theologische en filosofische taal, bedoeld voor experts. Maar ik ben geen ivoren-toren-wetenschapper en vind het belangrijk dat mijn onderzoek ook voor mensen zonder theologische scholing begrijpelijk wordt gemaakt. Daarom heb ik een populair-wetenschappelijke versie van mijn proefschrift geschreven. Hierin leg ik mijn theologie uit aan de leek.

Het boekje bestaat uit korte hoofdstukjes van ieder twee bladzijden. Daarin worden stuk voor stuk de vragen behandeld die ik eerder in dit artikel aan de orde stelde: vragen over ethiek, mensbeeld, wereldbeeld, spirituele groei, uiteindelijke werkelijkheid, waarheid en religieuze diversiteit. Voor sommige van deze vragen stel ik mogelijke antwoorden voor. Ik probeer u daarmee uit dagen in mijn gedachten-gang mee te gaan. Bij andere vragen kies ik er heel bewust voor géén antwoord voor te stellen. Dit omdat de verschillende religieuze tradities allen zinvolle antwoorden hebben die elkaar tegenspreken. Als we hier voor één antwoord zouden kiezen, zouden we de wijsheid verliezen die in de andere, tegenoverliggende antwoorden besloten ligt.

Gordon Kaufman is overigens niet de enige link tussen mijn onderzoek en de doopsgezinde traditie. Mijn proefschrift is onder anderen begeleid door prof. Chris Doude van Troostwijk, docent aan het doopsgezind seminarium. <<

Groene vingers, diepe wortels

Een warm, vreedzaam hart

tekst Harcourt Klinefelter

Zo heb ik geleerd dat gemeenschappen die een doel buiten de eigen groep hebben, het langst blijven bestaan. Een voorbeeld hiervan is de Hobbitstee-leefgemeenschap in Wapserveen, ongeveer tien kilometer van mijn huis. Het is een van de oudste communes in Nederland, opgestart in 1969.

Deze leefgemeenschap heeft vanaf het begin biologische landbouw bedreven, met oude gewassen, groenten en vruchten. Geteelt deels voor eigen gebruik en deels voor de verkoop. Vanaf 1975 koop ik hier groenten als pastinaak, gerst en boekweit. In de jaren 70 en 80 kon ik die alleen hier kopen. Ook nu nog scoort Nederland het slechtst van alle EU-landen voor wat betreft biologische boerderijen: slechts 4% van het totaal.

Tijdens mijn werk aan de Volkshogeschool te Havelte (1975-1987) heb ik eens Frits Beets, een bewoner van de Hobbitstee, uitgenodigd om over zijn leven te komen vertellen. Hij was ingenieur bij de PTT geweest, maar had geweigerd om in het NAVO-hoofdkwartier in Brunssum telefonica aan te leggen. Hij zegde zijn baan op en is gaan wonen en werken op de Hobbitstee, met vijftig gulden per maand zakgeld. Het koken van een biologische maaltijd met pastinaak en brandnetelsoep hoorde bij zijn werkzaamheden. De cursisten luisterden ademloos naar zijn verhaal en de keuzes die hij en zijn vrouw gemaakt hadden.

Duurzaamheid is op de Hobbitstee altijd een ankerpunt geweest en dat is het nog. Vanaf het begin heeft men geprobeerd zelfvoorzienend te zijn voor wat betreft elektriciteitsopwekking en watervoorziening.

Met leefgemeenschappen in de Verenigde Staten en Europa heb ik veel ervaring.

Inmiddels zijn ook *tiny houses* en een groot woonhuis gebouwd, met uitsluitend biologisch verantwoorde materialen zoals leem, stro en hout. De Hobbitstee is 100% CO₂-emissievrij, want de bewoners zijn vegetarisch en gebruiken geen landbouwmachines.

Als gezegd is het voortbestaan van een leefgemeenschap deels afhankelijk van een doel buiten de gemeenschap. Ook in dat opzicht heeft de Hobbitstee zijn sporen verdiend. Zo zijn gasten altijd welkom, ongeacht hun pluimage. Wie rust, ruimte en een goed gesprek nodig heeft kan terecht. Diversiteit in spirituele beleving wordt zeer gewaardeerd. Op die manier wordt teveel naar binnen gericht zijn voorkomen, en blijft het hart warm en open voor de veranderende samenleving.

Naar binnen gericht zijn is overigens nooit aan de orde geweest. Er is veel geprotesteerd, tot aan de Hoge Raad toe, toen de Johannes Post-kazerne wilde uitbreiden en daar land van de gemeenschap voor wilde gebruiken. Gelukkig heeft de Hobbitstee die zaak gewonnen. Ook hebben de bewoners altijd meegeholpen met de Tweede Kerstdagmarsen naar de Havelterberg, waar kernkoppen lagen opgeslagen (1974-1986).

De diepe wortels in het akkerbouwbestaan, de aandacht voor duurzaamheid en de medemenselijkheid van gastvrijheid en spiritualiteit laten hun sporen na in de directe en verre omgeving. De ministers in Den Haag en Brussel kunnen 'op de stille Drentse heide...' nog veel leren over duurzaamheid! <<

foto Annie Spratt

het lied van...

Muziek is een belangrijk onderdeel van ons leven. Liedjes die je doen denken aan belangrijke momenten van je leven, samen zingen in de kerk, muziek waar je kippenvel van krijgt.

In deze column duiken we in wat muziek voor iemand betekent. Ditmaal spreken we met **Tjitske Hiemstra**, predikant van de doopsgezinde gemeente Leeuwarden. tekst Franka Riesmeijer

Welk (niet-kerkelijk) lied uit je jeugd is nog steeds belangrijk voor je?

In mijn middelbare schooltijd luisterde ik heel veel naar John Denver. Zijn LP met *Country roads, take me home, to the place I belong* heb ik grijs gedraaid. Zo nu en dan komt het nog in me naar boven. Vooral in de auto, denkend aan de Friese boerderij waar ik ben opgegroeid.

Welk lied zou je iedere zondag wel in de dienst willen horen en meezingen?

Gij die ons hebt geschapen, lied 860 uit het nieuwe Liedboek. Het staat ook als lied 17 in de Iona-bundel *Opstaan!* Het is een intens gebed: dat héél mag worden wat gebroken is, naar lichaam en ziel.

Wat is de mooiste zin van dat lied?

Maak heel wat is gebroken, herstel in ons uw leven, uw levenskracht. Dit refrein zingt vaak lang in mij door.

Waarom raakt deze tekst je?

Er is zoveel gebrokenheid in de wereld, zoveel haarden van oorlog en geweld. Toch gaat deze tekst niet over ver weg, maar over onze roeping om zelf geneest te worden:

'Veel bijbelverhalen gaan over zegenen, helen en thuiskomen'

'Verzoen me en verbind mij, spreek mij gezond'. Of het is een bede om geborgenheid, een huis, naam en warmte. Daar begint alles mee in elk persoonlijk leven: met eigen heling. En dan er zijn voor de ander in je gemeente, en voor ieder die op je pad komt – in steeds grotere cirkels.

Is het een melodie die we allemaal zo meezingen, of moet die geoefend worden?

Het refrein zingt iedereen zo mee. In de melodie van de vier coupletten zit een rust tussen de derde en de vierde regel. Als je dat als voorganger even zegt, is het heerlijk zingen. Het is ook heel fijn als iemand de coupletten zingt en allemaal samen het refrein.

Hoe wil je dit lied het liefste begeleid hebben? Met orgel, piano of nog een ander instrument?

Dit lied leent zich het beste voor pianobegeleiding lijkt me, maar op het orgel kan het ook.

Voor welke gelegenheid zou er een goed lied moeten worden toegevoegd aan het Liedboek?

Ik zou willen dat we elkaar meer gaan zegenen in de gemeente. Zoals bij Kliederkerk, wanneer we met de ouders en de kinderen elke keer zingen: *Vrede wens ik je toe, liefde wens ik je toe* – lied 31 uit Iona-bundel *Opstaan!* Maar nog meer wens ik dat er liederen van Helge Burggrave worden opgenomen in een volgend Liedboek, zoals *Du bist gezegnet*. Je kunt dat net zo goed in het Nederlands zingen: *Jij bent gezegend, een zegen ben jij*. Met een binnen- en buitenkring kun je elkaar dan zegenen en deze regels toezingen, waarna de binnenkring steeds een plekje opschuift. Maar ook in de dienst kun je elkaar aankijken en toezingen. Veel bijbelverhalen gaan uiteindelijk over zegenen, helen en thuiskomen. Ik merk dat dat ook mijn liefste liederen zijn.

foto Franka Riesmeijer

circulair denken

‘Afval is geen afval, dat lijkt me de basis van een circulaire maatschappij.’

Bodil Boelens (1997) is *bioprocess engineer*. Ze heeft zich tot doel gesteld afval te zien als basis voor iets nieuws. ‘Ik wil me bezighouden met oplossingen voor een circulaire maatschappij, want het is eigenlijk al te laat en op is op.’

Is de vraag naar een circulaire maatschappij niet een filosofische en/of politieke vraag?

‘We leven in een tijd waarin de wetenschap nog zo gelijk kan hebben, maar ‘men’ accepteert dat niet. Hoe de maatschappij erin staat en hoe je mensen hierin meekrijgt, is echter niet aan mij. Het is wetenschap. Fossiele processen zijn eindig. Er is geen tijd om mensen ‘zacht te laten landen’. Een nieuwe manier van denken is noodzakelijk. Het hele duurzaamheidsvraagstuk is een veelkoppig monster, dat begrijp ik. Uiteindelijk zullen mensen andere keuzes moeten maken. Dat kunnen ze uiteindelijk alleen

tekst Kalle Brüsewitz

zelf doen. Het is ook aan overheden en beleidsmakers om belangrijke besluiten te nemen en duurzame keuzes te maken. Ik kan alleen proberen mensen goede keuzemogelijkheden aan te bieden door naar oplossingen te zoeken.’

Maak jij je weleens zorgen over de staat van de aarde, en of we niet te laat zijn?

‘We zijn sowieso te laat, maar ik probeer te doen wat ik kan. Echt zorgen maak ik me niet, dat zit niet in me. Maar ik kan wel emotioneel worden als ik zie wat er allemaal misgaat en wat er gebeurt wat niet zou moeten. Want er kan echt zoveel gedaan worden dat een positieve impact heeft, zelfs nu het te laat is.’

Wat is volgens jou de grootste uitdaging?

‘Daar is geen eenduidig antwoord op. Alles heeft met alles te maken. Hoe krijgen we genoeg voedsel, genoeg schoon drinkwater en genoeg energie voor iedereen, maar op een manier die zo min mogelijk impact heeft op de aarde? Dat is niet één uitdaging, maar een gigantisch vraagstuk. Maar we weten één

‘Niet één uitdaging, maar een gigantisch vraagstuk’

ding zeker: het is eindig, tenzij we circulair gaan denken.’

Is er eigenlijk een berekening voor? Als we zo doorgaan, wanneer is het dan op?

‘Als je met ‘het’ grondstoffen bedoelt, dan gaan de kinderen die nu geboren worden het moment meemaken dat belangrijke grondstoffen opraken. Zo dichtbij zijn we. En klimaatverandering zorgt onder meer voor problemen met drinkwater. We hebben nu al extreme droogtes en extreem natte periodes. Beide zijn desastreus.’

Nu over jouw oplossingen. Wat houdt jou bezig?

‘Ik houd me vooral bezig met de vraag hoe je een afvalstroom niet als afval kunt zien, maar als restmateriaal. En hoe je daaruit weer nieuwe grondstoffen kunt winnen, nieuw materiaal kunt maken, of nieuwe energie kunt opwekken. Ik heb bijvoorbeeld onderzocht hoe zwavelgas, een belangrijk restproduct van chemiebedrijven, opnieuw te gebruiken is. Zwavelgas moet sowieso gezuiverd worden, want het mag niet zomaar de lucht in. Dat is wettelijk vastgelegd. Er blijkt een bacterie te zijn die de elektronen uit zwavelgas kan opslaan. Dat mechanisme kan gebruikt worden in een bio-elektrochemische cel, een soort batterij.’

Van afval energie maken. Afval is geen afval.

‘Precies. Het interessante is nog niet eens zozeer dit specifieke voorbeeld. Maar als er een bacterie is die zwaveldeeltjes kan opslaan, zijn er dan andere bacteriën die andere stoffen kunnen opslaan? Of zijn er bacteriën die je zo kunt aanpassen dat ze bepaalde taken kunnen uitvoeren? Dat is fundamenteel onderzoek. Hoe kunnen we levende organismen – zoals bacteriën – inzetten?’

Fundamenteel onderzoek is nog geen praktische oplossing, waar jij je zo graag mee bezighoudt, toch?

‘Ik heb bij een *start up* gewerkt die van afval van appels leer maakte. Natuurlijk geen echt leer, maar het materiaal wat van die appelresten gemaakt werd,

werd gebruikt als vervanging van leer. Er kunnen schoenen van gemaakt worden, maar ook bekleding voor autostoelen. Mijn taak was om te zoeken naar de optimale manier om de cellulose van de appel biologisch te verwerken tot leer. Dus ik werkte aan de biochemische kant van de het product. Het is natuurlijk mooi dat dan wederom afval verandert in nieuw basismateriaal. En in dit geval was het voor mij leuk om zo praktisch bezig te zijn. Ik was niet alleen bezig met zoeken naar de beste manier om afval om te zetten in bruikbaar materiaal, maar ook om een afvalproduct om te zetten naar een eindproduct.’

Heel duurzaam, maar heeft het impact? Ook voor jou als iemand die echt fundamenteel verschil wil maken?

‘Als dit op grote schaal geproduceerd kan worden en echt plastic en leer kan vervangen, heeft het heel veel impact. Maar zover is het nog niet. Over impact gesproken: de afgelopen tijd heb ik me beziggehouden met toepassingen van mycelium, het ondergrondse netwerk van schimmeldraden van paddenstoelen. Mijn taak was om te onderzoeken hoe je het beste mycelium kunt laten groeien in een bepaalde kleur en in een bepaalde vorm, en hoe het sterker kan worden en sneller kan groeien. In dit geval was het eindproduct een grafkist. Het bedrijf waar ik werkte was een producent van grafkisten.’

Een duurzaam leven en een duurzaam einde.

‘Klimaatimpact houdt niet op zodra je je ogen sluit. Het is mooi om erover na te denken hoe het daarna gaat. Dat je begraven of gecremeerd kan worden zonder veel impact, of in ieder geval zo klimaatneutraal mogelijk. Dat ik daarover na kan denken en er zelfs een actieve bijdrage aan kan leveren is prachtig, omdat het voor mij persoonlijk belangrijk is. Maar iedereen gaat dood, niet alleen ik, dus als het lukt om mensen na hun dood nog een duurzame keuze te laten maken, zelfs als ze er tijdens hun leven niks van moeten hebben, is de impact van dit werk compleet!’ <<

‘Wie is mijn naaste?’ vraagt de wetgeleerde aan Jezus

tekst Carolien Cornelissen

De onverwachte naaste

Dat hij God moet liefhebben en de naaste als zichzelf, dat weet hij wel. Maar wie is zijn naaste? Heeft Jezus daar misschien een lijst van, of criteria voor? Maar Jezus doet niet aan lijsten of criteria, hij heeft alleen een verhaal. Een verhaal dat wij kennen als *De barmhartige Samaritaan*.¹ Met dit verhaal keert Jezus de zaak om.

Als lezer word ik, in plaats van me af te vragen welke anderen ik tot mijn naasten moet rekenen, uitgedaagd me af te vragen hoe ik zelf een naaste kan worden. Dat is heel mooi, maar na de eerste euforie komt toch bijna dezelfde vraag weer terug. Voor wie moet ik dan een naaste worden? Want ik kan toch onmogelijk iedereen helpen? Heeft Jezus hier dan criteria voor? Maar nee, dan zou Jezus Jezus niet zijn. Hij vertelt het verhaal gewoon nog eens. Luister, zegt hij: ‘Iemand ging op reis en werd onderweg overvallen door rovers.’ *Iemand*. Wie is die iemand? Die iemand zou jij kunnen zijn. Jij ligt daar halfdood langs de kant van de weg. En dan?

Zowel de wetgeleerde die zich afvraagt wie zijn naaste is, als degene die een naaste wordt, verkeren in een machtige positie. Zij zijn allebei in staat zonodig een ander de helpende hand te bieden,

door de hele bijbel sjokken en huppelen behulpzame ezeltjes rond

en daartoe desgewenst de wereld in te delen in ‘naaste’/‘niet naaste’, of ‘helpen’/‘niet helpen’. Maar als slachtoffer ben je in een heel andere positie. Je moet maar afwachten wie jouw naaste wil worden, ook al is dat iemand die jij *never* nooit tot je naasten gerekend zou hebben. Maar je kunt moeilijk zeggen: ‘Laat me maar liggen, ik wacht wel tot er iemand anders langskomt.’ Juist die ervaring als slachtoffer doet je beseffen dat lijsten en criteria zinloos zijn. En dat is de motivatie om zelf ook naaste te worden wanneer het op je pad komt, niet slechts omdat Jezus het zegt.

Inderdaad blijkt de hulp voor het slachtoffer uit onverwachte hoek te komen: een griezelige Samaritaan.² En zijn ezeltje. Dat ezeltje wordt volledig over het hoofd gezien, zelfs Jezus noemt het niet. Het verhaal rept alleen van ‘zijn rijdier’. Maar het draagt wel de zwaarste lasten. Zo wordt het ezeltje de stille en naamloze naaste.

Niet alleen in dit verhaal, door de hele bijbel sjokken en huppelen

behulpzame ezeltjes rond. Ze dragen lasten en mensen, koningen en profeten: David, Bileam, Maria, Jezus. Ze zeggen niets, ze vragen niets, maar vervullen hun roeping door er te zijn voor anderen.

En zo zijn er meer schepselen die behulpzaam zijn voor mens en God. Raaf en duif helpen Noach te ontdekken of er al droog land is.³ Raven brengen Elia voedsel in de woestijn.⁴ De zee wijkt in opdracht van God om Mozes en het volk door te laten.⁵ Het water beweegt zich door beken om alles te drinken wat leeft in het veld.⁶ Zon, maan en sterren verlichten de aarde en geven de tijden aan.⁷

Niet dat schepping en schepselen slechts geschapen zijn om ons mensen ten dienste te zijn – ze zijn goed in zichzelf⁸ – maar wanneer nodig zijn ze er als onze naasten. De schepping voedt ons en lest onze dorst. Bomen geven ons schaduw. Dieren helpen ons onze lasten te dragen, letterlijk en figuurlijk. De aarde biedt ons een woonplaats. Bloemen hun kleurenpracht. En zo, door er te zijn, door trouw te zijn aan hun roeping, loven ze God, hun schepper.⁹

Met zijn verhaal daagt Jezus ons uit om ons in te leven in het slachtoffer, om zo te ervaren hoe het is als je afhankelijk bent van iemand die jouw naaste wil zijn. Door die ervaring besef je hoe belangrijk het is om zelf ook een naaste te worden voor wie jou nodig heeft. Als we nu zien hoe de aarde in nood is, hoe dieren en planten bedreigd worden in hun bestaan, zou het nu dan niet onze beurt zijn om ons een naaste te tonen voor onze medeschepselen? Een dergelijke houding zou aansluiten bij de bijbelse oproep om op te komen voor armen, weduwen en wezen, voor ‘de kleinen’ in deze wereld. Degenen die geen stem hebben, geen macht, die niet

gezien en gehoord worden. Gewoonlijk denken we dan aan andere mensen: mensen aan de onderkant van de samenleving, vluchtelingen, mensen die buitengesloten en gediscrimineerd worden, slachtoffers van oorlog en geweld. Maar in onze tijd zijn ook dieren en planten, levende en niet-levende natuur ‘de kleinen’ in bijbelse zin. ‘Kleinen’ die roepen om gerechtigheid en vrede, die ons vragen naar hen om te zien.

Het is even omdenken, maar dan ga je het zien. Dat ezeltje is toch echt onze naaste. <<

- 1 Lucas 10:30-37
- 2 Vul hier naar keuze iemand in, afhankelijk van je eigen antipathieën.
- 3 Genesis 8:7-12
- 4 1 Koningen 17:4, 6
- 5 Exodus 14:21-22
- 6 Psalm 104:10
- 7 Genesis 1:14-15, Psalm 104:19
- 8 Zie het ‘refrein’ in het eerste scheppingsverhaal, Genesis 1: En God zag dat het goed was. Alles is al goed, nog voor de mens er is.
- 9 Psalm 148

Ook dit jaar collecteert de ADS digitaal. Op de speciale collectepagina op de website vindt u een overzicht van de doelen van dit jaar.

Voor de collecten van september en oktober kunt u geld overmaken naar NL19 ABNA 0243 4938 86 t.n.v. Algemene Doopsgezinde Sociëteit Amsterdam, onder vermelding van 'vredescollecte' en/of 'WereldWerk Oeganda'.

Ook kunt u doneren via de speciale collectepagina op de website www.doopsgezinden.nl/collecten, te vinden door de QR-code hiernaast te scannen. QR-codes scant u met de foto-app van uw telefoon.

Als uw e-mailadres bij de ADS bekend is krijgt u een persoonlijke betaallink in uw mailbox, als vervanging van de collectebrief. Vindt u dat handig voor een volgende keer, geef dan uw e-mailadres door aan de ADS.

collectedoelen

september

WereldWerk | vredescollecte Tent of Nations

Dit jaar is de opbrengst van de jaarlijkse vredescollecte bestemd voor de kinderkampen van Tent of Nations, bij Bethlehem. Doopsgezind WereldWerk ondersteunt al enige jaren de deelname van kansarme kinderen uit de omliggende Palestijnse dorpen en vluchtelingenkampen aan deze zomerkampen. Deze kampen zijn één van de vredesprojecten van Tent of Nations.

Eén van de doelstellingen van zo'n zomerkamp is om creatief denken in de kinderen te stimuleren, en een passie voor duurzame ontwikkeling. Het kamp biedt kinderen hiertoe een ondersteunende en voedende omgeving, waarin zij hun interesses en talenten kunnen ontwikkelen. Tenslotte leren ze in de kampen de noodzakelijke vaardigheden om aan een toekomst zonder geweld te kunnen werken.

Deelname aan deze zomerkampen kost ongeveer € 150,- per kind. Met de opbrengst van de vredescollecte hoopt Doopsgezind WereldWerk de deelname van zoveel mogelijk kinderen aan de komende zomerkampen mogelijk te maken.

Tent of Nations is de ecologische en educatieve boerderij van de Palestijnse christelijke familie Nassar op een heuveltop nabij Bethlehem. Belangrijke programmaonderdelen zijn theater, creatief schrijven en natuureducatie. Ondanks de moeilijke omstandigheden, zoals intimidatie en de steeds groter wordende dreiging van landonteigening, blijft de familie Nassar zich op een geweldloze manier inzetten onder het motto 'Wij weigeren vijanden te zijn'. Dankzij buitenlandse steun kan de familie doorgaan met het omzetten van frustratie in positieve actie, in haar vaak eenzame strijd voor vrede en gerechtigheid.

oktober

WereldWerk | hygiëneproject Oeganda

Meer dan de helft van de tienermeisjes in Oeganda gaat niet naar school als ze ongesteld zijn. Hevige schaamtegevoelens en gebrek aan maand-

verband en sanitaire voorzieningen leiden ertoe dat de meisjes meerdere schooldagen per maand missen. Ze krijgen ook weinig of geen informatie over hoe ze op een hygiënische manier met hun menstruatie om kunnen gaan.

Om hier verandering in te brengen en ervoor te zorgen dat meer meisjes ook tijdens hun menstruatie gewoon naar school gaan, voert Global Refugee Initiatives (GRI) in de vluchtelingennederzetting Kiryandongo Refugee Settlement en in de nabijgelegen gastgemeenschap een project uit op het gebied van menstruele hygiëne.

GRI (zie www.griuganda.org) is een Oegandese niet-gouvernementele organisatie, vergelijkbaar met een stichting. GRI biedt beter toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en justitie, en economische kansen voor de deelnemers aan haar projecten. GRI helpt hen zich verder te ontwikkelen en een duurzaam inkomen te verwerven. Hiermee draagt GRI bij aan hoogwaardige en toekomstgerichte opvang van vluchtelingen in de regio.

Dit project van een jaar komt rechtstreeks ten goede aan duizend meisjes op vier basisscholen. Zij worden voorzien van hygiënematerialen, kennis en vaardigheden. Verder voert GRI een programma uit dat is gericht op het verminderen van schaamte over menstruatie en de daaruit voortvloeiende stigmatisering. Bovendien worden zes vluchtelingenmeisjes in de leeftijd van 18 tot 25 jaar geholpen met het starten van een eigen bedrijfje, waar milieuvriendelijk herbruikbaar maandverband wordt gemaakt en verkocht.

Alle meisjes krijgen een AFRIpads Schoolgirl Kit, met 5 stuks herbruikbaar maandverband, 2 stuks AFRIpads ondergoed en het educatieve boekje *Girl Talk!*

Door ook voorlichting over menstruatie te geven aan schooljongens en de gemeenschappen rondom de scholen, worden minimaal drieduizend extra personen bereikt. <<

Bijbelse tuin

Met dreigende regenwolken aan de hemel fiets ik naar het Foreestenhuis in Hoorn. Op naar de bijbelse tuin waar ik de tuinpoort ga openen voor onze vrijwilligers.

tekst Annechien Pijlman

B

Bij het openen van de poort voel ik de eerste regendruppels vallen. Jammer. Toch word ik binnen de muren van de omsloten tuin overvallen door een oase van rust. Bloeiende planten, woekerend onkruid; de schelpenpaden zien groen van de grasjes...Er mag weer het nodige gebeuren.

Het is hier stil, ondanks dat deze tuin midden in de stad ligt achter het monumentale Foreestenhuis, waar al vele jaren gekerkt wordt door de doopsgezinde-remonstrantse gemeente (DoRe).

In de keuken zet ik een grote pot koffie, de meegebrachte koekjes leg ik op een schaal en intussen druppelen de vrijwilligers die deze dag zijn ingeroosterd, binnen. Net zoals de regen die buiten hard tekeergaat.

Onze tuin is 26 jaar geleden ontstaan. De consultant van dat moment, Arie Lambo, heeft daar een grote bijdrage aan geleverd.

Toen we bij elkaar gingen zitten met de vraag 'wat gaan we met onze tuin doen?' opperde hij het idee van een bijbelse tuin. Een tuin met planten uit de bijbel zou immers uitstekend passen achter een gebouw dat een kerkelijke gemeente huisvest.

Dankzij die predikant, en dankzij de kerkenraad, hoveniers, boeken en uiteraard de vrijwilligers, ontstond er een tuin met planten die in de bijbel voorkomen. Omdat wij ons niet in het Midden-Oosten bevinden, was het in het begin best lastig met die hele frêle plantjes, die niet altijd bestand waren tegen regen, wind, en te weinig warmte. Nu, na al die jaren ziet de tuin er weelderig uit, maar dat kan ook komen door de klimaatverandering.

De regen is inmiddels gestopt, de koffie is op en we gaan de taken verdelen. Het is heel waardevol om elke keer met verschillende

mensen te werken. We werken volgens een rooster dat bij de voorjaarsvergadering door eenieder is ingevuld – en de ontmoeting is daar.

Hebben we allemaal groene vingers? Zeker niet. De één weet veel van planten, de ander van onkruid en nog weer een ander heeft uitleg nodig. Het komt ook weleens voor dat een plantje dat met zorg in de grond is gezet er de volgende keer weer uit wordt gehaald, omdat men dacht dat het onkruid was... Wat we wél gemeen hebben zijn onze stramme spieren en ouder wordende ruggen. Ook delen de vrijwilligers het enthousiasme en de grote bereidheid om zich voor deze tuin in te zetten. Je voelt de spiritualiteit en de verbondenheid met elkaar.

We zijn allemaal bladeren aan verschillende takken van dezelfde boom! <<

Meer weten?
Stuur een mailtje
naar *Bijbelsetuin*
@foreestenhuis.nl